

## "АПОЛОГІЯ СОКРАТА" ПЛАТОНА: ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО ЧИ ХУДОЖНІЙ ВИМИСЕЛ?

*Малунова Ганна Дмитрівна,*

*асп.*

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

У статті проведено багатовекторний діахронний аналіз переконань різних учених щодо історичної правдоподібності тексту "Апології Сократа" Платона. Окреслено дискусійні думки філологічної спільноти щодо історичності постаті Сократа в Платоновій "Апології". Розглянуто історію питання, обґрунтована авторська точка зору.

*Ключові слова:* "Апологія Сократа", Платон, історична правдоподібність, фігура Сократа.

Зважаючи на відсутність писемних свідчень про Сократа та суд над ним, залишених ним самим, ще за античних часів так звані "сократичні твори" його прихильників ставились під сумнів з точки зору їх історичної об'єктивності та неупередженості у викладі подробиць життя, засудження та смерті філософа. Найпершим предметом дискусій, звісно, були сократичні твори Платона, і зокрема його "Апологія". Проблема історичної достовірності "Апології Сократа" Платона була і до цих пір залишається одним з найдискусійніших і однозначно не вирішених проблем в історії, філософії та літературі, що й зумовлює **актуальність** нашої статті. **Метою** статті є окреслення основних дискусійних точок зору дослідників "Апології Сократа" Платона щодо її історичної правдоподібності, фігури Сократа у ній, їх діахронний аналіз та подання власного вирішення цього питання. **Об'єкт** дослідження – "Апологія Сократа" Платона та постать Сократа у ній, **предмет** – історична достовірність цього тексту та фігури Сократа у ньому. **Наукова новизна** дослідження полягає в комплексному аналізі окресленої проблеми та поданні її авторського вирішення.

Позиції дослідників "Апології Сократа" Платона щодо її сприйняття як історичного джерела можна розділити на три великі групи: 1) "Апологія" – справжня, достовірно передана Платоном промова Сократа в афінському суді; 2) "Апологія" – художній вимисел Платона, далекий від історичної правди; 3) "Апологія" – творчо оброблена промова Сократа з безперечною історичною основою.

Деякі вчені минулого століття [Burnet 1924; Taylor 1911; Field 1930; Guthrie 1971; Brickhouse 1989] були переконані, що "Апологія" Платона представляє більшою чи меншою мірою все-таки те, що Сократ сказав у суді, і що філософ говорив про себе відкрито і чесно у цьому контексті. Ці історики філософії заходили навіть так далеко, що визнавали майже всі діалоги Платона і "Меморабілії" Ксенофонта справжніми бесідами Сократа, ледь не протокольним їх записом, приписуючи, крім того, Сократу основні доктрини Платона, зокрема його теорію ідей. Таке їх переконання спиралось на той аргумент, що судовий процес був публічною подією, яка не могла бути серйозно спотвореною; афіняни, які були присутні на суді, ознайомившись з "Апологією" Платона, не пробачили б автору серйозних викривлень подій та слів філософа [Danzig 2003, 282]. На нашу думку, по-перше, вважаючи "Апологію" майже дослівним відтворенням промови Сократа в афінському суді, ми маємо сприймати Платона як "безсловесного протоколіста" [Nails 2000, 20] або "безстороннє дзеркало" [Глухов 2000, 17], що є абсолютно неприпустимим зважаючи на

його непересічний творчий геній; по-друге, така точка зору характерна для сучасності, але зовсім не для давньогрецької античної спільноти, яка звикла до адекватного сприйняття вигаданих промов, що вкладались в уста історичних персонажів з певною авторською метою<sup>1</sup>. На цьому наполягає й Дж. Гоуланд, зауважуючи, що "люди античності, які були обізнані в мистецтві відшукування прихованих смислів, визнавали, що твори Платона виявляють як принади, так і надзвичайні труднощі для їх майбутніх тлумачів. [...] Систематична інтерпретація тексту [...] за припущення, що автор сподівався на те, що читач буде шукати під поверхнею певні другорядні або непрямі смисли, була започаткована у Греції задовго до часів Платона і практикувалась інтерпретаторами найрізноманітніших релігійних і філософських переконань" [Howland 1991, 190].

Варто зауважити, що вже античні автори доволі скептично ставились до історичності творів Платона. Діоген Лаерцій навіть передає такий анекдот з біографії Платона: сам Сократ, кажуть, послухавши, як Платон читав "Лісія", вигукнув: "Як багато ж навігадував про мене цей юнак!" [Diogenes Laertius III, 35]. Як повідомляє О. М. Гиляров, посилаючись на оригінальні джерела, сучасники Платона Горгій, Федон, історик Феопомп, Тимон Силлограф характеризували Платона як майстерного вигадника [Гиляров 1891, 2]. Відомо, що ритор Арістід (II ст. н. е.), написавши дві промови ("Про риторику" і "За Чотирьох") з метою з'ясувати недобросовісність історичного викладу у Платона, прийшов до висновку, що "у Платона була занадто обдарована натура, і вже тому він не міг не вигадувати" [Гиляров 1891, 3]. Крім того Арістід вказував на анахронізми у творах Платона як головний показник недотримання філософом істини. Останні підпали під нищівну критику письменника-компільатора II–III ст. н. е. Афінея. Серед найбільших анахронізмів, які він віднаходить в творах Платона, згадуються такі: Платон неправдиво повідомляє про участь Сократа у битвах при Потідеї, Делії та Амфіполі (ця участь не засвідчена жодним з істориків чи поетів); не висміяно жодним комедіографом (хоча Арістофан не пропустив би такої можливості) те, що Сократ був сином повитухи, що в нього була сварлива дружина Ксантіппа, що, мовляв, він спав під одним плащем з Алківіадом. Зрештою Афіней настільки захопився критикою свідчень Платона, що прийшов до радикального висновку, що "взагалі усе брехня, що розповідає Платон про Сократа" (Athen. V, 61) [Гиляров 1891, 4]. На нашу думку, такий висновок є необґрунтованим та суб'єктивним.

Творчість Платона підпадала під сумнів як історичне джерело і в пізніші часи. Оскільки стрижнем і головною рушійною силою розвитку дії в "Апології Сократа" є сама особистість Сократа, питання історичності "Апології" найперше зводиться до питання історичності Сократа в ній. Це питання розпадається на декілька основних підпитань, зокрема: Сократ "Апології" – адекватно відображена історична особа чи літературний персонаж?; Сократ "Апології" – "рупор" ідей Платона чи, може, Платон – "рупор" ідей Сократа?

<sup>1</sup> Г. Властос у своєму дослідженні особистості Сократа висунув ідею про те, що Платон наслідував методологію Фукідіда у складанні промов, і що, оскільки він був присутнім при описуваних ним подіях, він виявився вправнішим, ніж Фукідід, у втіленні на практиці цієї історичної методології [Vlastos 1991, 253].

Низка дослідників "Апології" минулого століття вважали її художнім вимислом, фікцією, а Сократа – не історичною особою, а художнім персонажем, що виражає особисте бачення Платона сутності Сократової думки і способу життя, або ж його власне уявлення про ідеального філософа [Рожанский 1972; Chroust 1996; Dupréel 1922; Gigon 1947; Momigliano 1971; Montuori 1981, 1988; Rutherford 1995; West 1979]. Так, А.-Г. Хруст переконаний, що Платон "у його ранніх діалогах виражає найвищий можливий погляд на особистість Сократа та його думки – максимум здібностей Сократа" [Chroust 1996, 42]. Е. Дюпреель, О. Гігон та І. Д. Рожанський, провівши внутрішній філологічний аналіз текстів сократичної літератури, прийшли до висновку, що Сократ у цих творах зовсім не є історичною особою, а навпаки – це навіть міфологічна та легендарна фігура [Рожанский 1972; Dupréel 1922; Gigon 1947]. Ці дослідники, апелюючи до неможливості відтворення історичного образу Сократа незважаючи на великий пласт античної літератури, присвяченої йому, вважають, що антична література а реторі не ставила за мету зобразити реального Сократа. Таким чином, на їх думку, Сократ у цих творах – це поетичний вимисел, персонаж художньої, а не історичної, літератури. За такої точки зору Сократ виявляється "рупором", виразником ідей авторів вище згаданих творів: кожен з них бачив своє завдання "зовсім не у відтворенні висловлювань, які фактично робив чи міг робити історичний Сократ, а, перш за все, у пропаганді своїх власних поглядів" [Рожанский 1972, 79]. Звісно, сильним аргументом прихильників теорії фіктивності сократичної літератури є відсутність власних творів самого Сократа. Полемізуючи з І. Д. Рожанським, Ф. Х. Кессіді у своїй статті "Новая "апология" Сократа" наголошує на важливості звернення до свідчень Арістотеля щодо філософії Сократа, оскільки їх цінність полягає, по-перше, в тому, що Арістотель, знаходячись в Академії близько 20 років, сам безпосередньо спілкувався з Платоном (що дало йому змогу розмежувати філософію Платона від філософії Сократа), а по-друге, він не мав ані апологічних (як послідовники Сократа), ані викривально-пародійних (як супротивники Сократа) намірів, щоб спотворювати достовірну інформацію про філософа [Кессиди 1975]. Арістотель так окреслює головні філософські нововведення Сократа: "по справедливості дві речі варто було б віднести на бік Сократа – індуктивні розмірковування і формування загальних визначень" (Арістотель. Метафізика 13, 4, 1078 b 30) [Арістотель 1934, 223]. Аналізуючи свідчення Арістотеля, Ф. Х. Кессіді робить такий висновок: "учення Платона виникло не одразу, воно було підготоване сократівським встановленням загальних визначень. З повідомлення Арістотеля випливає, що філософія Сократа є проміжною (перехідною) сходинкою між вченнями софістів і Платона, слугує свого роду єдиною ланкою між ними" [Кессиди 1975, 150]. Відомий філософ права та дослідник особистості Сократа В. С. Нерсесянц також стверджує, що "філософські погляди Сократа сприяли формуванню ідеалістичної "лінії Платона" [Нерсесянц 1977, 18]. Отже, "якщо, слідуючи думці І. Д. Рожанського, ігнорувати свідчення Арістотеля і виключити вчення Сократа з історії грецької філософії, то доведеться зробити "великий стрибок" від софістів до Платона, до його теорії ідей, тобто до того, що в багатьох відношеннях стало неминучим наслідком сократівського пошуку "всезагального" (усезагальних визначень)" [Кессиди 1975, 151].

Як доречно зауважує Ф. Х. Кессіді, "надлишковий скептицизм стосовно історичної цінності сократичної літератури сприяє тому, щоб зробити, говорячи словами

одного історика філософії (Брунсвіга), вивчення самого Сократа темою сократівської іронії: єдине, що ми знаємо про нього напевне, це те, що ми нічого не знаємо" [Кессиди 1975, 149]. Альтернативою між вдома вище окресленими позиціями ("Апологія" та загалом уся сократична література – достовірні історичні джерела про Сократа; "Апологія" та загалом уся сократична література – художня вигадка Платона) є позиція тих вчених, котрі вважають, що "Апологія", будучи раннім твором Платона, має розглядатись "як один з найвідповідніших поглядів і вченню історичного Сократа" [Кессиди 2001, 32]. Хоча "у Платона була занадто багата поетична природа, яка не дозволяла йому незмінно залишатись у вузьких межах наявної дійсності [...], але є різниця між творчим відтворенням дійсності та її спотворенням" [Гиляров 1891, 30]. С. М. Трубецької, розмірковуючи щодо історичності "Апології" Платона, переконаний, що вона "не є стенографічним протоколом судового засідання, і вона не є точним записом захисної промови Сократа. Це не фотографія, а художній портрет, зображення, у якому дійсні спогади про те, що було сказано вчителем, поєднуються з тим, що його незабутній образ продовжує говорити Платону у відповідь на звинувачення, висунуті супротивниками, старими і новими, починаючи з Арістофана, котрий вивів Сократа у своїх «Хмарах», коли Платону було всього чотири роки (424 р.), і закінчуючи тими софістами, котрі, як Полікрат, писали проти нього обвинувальні промови через декілька років після його смерті" [Трубецької 1997, 540–541]. Вдалу метафору портрету і фотографії використовує і Ф. Х. Кессиді, говорячи про Сократа у творах Платона: "Платон – першокласний майстер, незрівнянний стиліст. Це великий портретист слова, за висловом Т. Гомперца, дає читачеві живий і ясний образ Сократа. Про ідеалізацію Сократа у Платона можна говорити у тому сенсі, у якому вона властива взагалі творінням великих портретистів (суттєві риси змальовані яскраво, усе другорядне і зайве опущене й затемнене). Як художник і портретист слова Платон, безсумнівно, прикрасив та ідеалізував Сократа. Тим не менш це краще, ніж якби він дав «фотографію» Сократа, намагаючись передати лише зовнішню схожість зображення з оригіналом" [Кессиди 2001, 30]. Хоча сам Платон в "Апології" неодноразово підкреслює, що ця промова є істинною та автентичною<sup>1</sup>, низка авторитетних дослідників указує на елементи цієї промови, які напевне не могли мати місця під час реального суду над Сократом. Серед останніх найчастіше зазначають таке: 1) в "Апології" Платона Сократ спростовує давні обвинувачення в безбожності, що були висунуті проти нього не в суді, а в театрі та літературі<sup>2</sup>; 2) невеликий "сократичний діалог" з Мелетом

<sup>1</sup> Платон з трьох випадків згадування себе у власних творах двічі згадує своє ім'я в "Апології" (34a1; 38b6), вказуючи на особисту присутність у суді (третій раз у "Федоні" 59 b 10). Крім того, важко не помітити численних заповідей Сократа в тому, що це промова абсолютно правдива (17b7, 20d6, 24a7, 28a6, 28d6, 31c3, 32a8 та ін.).

<sup>2</sup> О. А. Глухов та Ю. А. Шичалін у своїй передмові до "Апології Сократа" Платона вказують на те, що у побудові давньогрецьких судових промов існувала практика відповідати на реальні обвинувачення після викладу попередньої історії справи, що стала причиною обвинувачення (напр. промова Андокіда "Про містерії" 8.6) [Глухов 2000, 19]. Е. де Стрікер та Р. Слінгз припускають, що введення пасажу з аналізом давніх обвинувачень дало можливість Платону, з одного боку, детально розповісти про спосіб життя Сократа, а з іншого, мінімізувати значущість обвинувачень Мелета, зобразивши їх лише як наслідок давнього наклепу [Strycker 1994, 45-46].

(24c4 – 28a2), який має суто літературний характер і репрезентує суто софістичну аргументацію з боку Сократа, що, на думку С. М. Трубецького, навряд чи могло мати місце у дійсності<sup>1</sup>; 3) розлога заключна промова Сократа щодо життя та смерті (38c1 – 42a4), виголошена після винесення смертного вироку<sup>2</sup>; 4) відсутність свідчень свідків, котрі завжди згадуються у збережених судових промовах аттичних риторів [Трубецкой 1997, 541–542]. Хоча не всі дослідники "Апології" Платона одноголосно визнають вище наведені пасажі недостовірними, наявна дискусія та розбіжність поглядів щодо них змушують поставити їх історичність під сумнів, а відтак – замислитись, чому Платон міг наважитись відхилитися від істини.

С. М. Трубецькой переконаний, що, якщо в "Апології" і є відхилення від істини, то ці відхилення не з догматичних чи теоретичних міркувань: в "Апології" чітко прослідковуються основні життєві принципи вчення Сократа, такі, як "повна відмова від натурфілософії; вимога самопізнання та самовипробування, самозаглиблення; філософський скепсис, що викриває недосконалість усякого людського знання і разом відправляє від ідеалу досконалого, божественного розуму; віра в такий розум і пов'язаний з цією вірою глибокий моральний ідеалізм; визнання промислу і визнання безвідносної моральної цінності людської особистості – *душі* людської; нарешті, сам інтелектуалізм Сократа, його вчення про те, що добро є одночасно хорошим і корисним" [Трубецкой 1997, 542]. Причинами ж, що спонукали Платона відійти від істини, як висновує дослідник, були літературні, художні вимоги або апологічна мета. "Але художньо-літературні вимоги, – продовжує С. М. Трубецькой, – полягають у найбільшій яскравості і правдивості зображення – мета, яка найменше б досягалась зображенням чисто фіктивним, що представляє просте спотворення дійсності. Таке спотворення було б безцільним і неприпустимим з точки зору апологетичної, а відповідно, ми не бачимо підґрунтя її допускати. "Апологія" Платона, котра дає нам довершену характеристику Сократа в рамках його судової промови, є не спотворенням дійсності, але й не зовсім реальним її відтворенням, а *ідеальним художнім зображенням* (курсив – Г. М.). Це "стилізована істина",

<sup>1</sup> О. А. Глухов та Ю. А. Шичалін, наводячи аналогічний приклад з "Паламеда" (22-24) Горгія, аргументують доцільність подібної процедури, по-перше, "вказівкою Сократа на те, що закон зобов'язує Мелета відповідати (25d), а по-друге, цитатою з закону у Демосфена ("Проти Стефана" 2.10.4): *Τὸν ἀντιδίκον ἐπάναικες εἶναι ἀποκρίνασθαι ἀλλήλοις τὸ ἐρωτώμενον, μαρτυρεῖν δὲ μὴ*" [Глухов 2000, 21]. Г. Дензіг, підсумовуючи міркування попередників, висновує, що метою інтерв'ю з Мелетом було не спростування його обвинувачень, а дискредитація самого Мелета. "Якщо б Сократ був серйозно зацікавлений у відповіді на обвинувачення, він би мав згадати деякі факти, що були приведені Ксенофонтом у цьому контексті: наприклад, що він завжди брав участь у громадських та приватних жертвоприношеннях. Здається вкрай закономірним те, що кожен аргумент, який він використовує для власного "захисту", слугує також дискредитації Мелета, що є його відкритим наміром. [...] Якщо слова Сократа щирі, тоді весь діалог з Мелетом видається напрочуд нерелевантним ані історичному захисту Сократа проти судових обвинувачень, ані уявному захисту філософського життя, що подається Платоном" [Danzig 2003, 299-300].

<sup>2</sup> Така промова навряд чи мала місце під час реального судового засідання, оскільки Сократу б не дозволили виголосити таку промову [Wilamowitz-Möllendorf 1959, 165]. Однак одні науковці припускають, що Сократ міг виголосити цю промову, але не привселюдно, а у колі близьких друзів [Croiset 1920, 137], інші ж схильні визнавати цю промову реальною або можливою [Burnet 1924, 161; Hackforth 1933, 138].

stilisrte Wahrheit, як висловлюється Гомперц" [Трубецкой 1997, 543–544]. На думку С. М. Трубецького, твір Платона – це ідеальна апологія, що є вінцем усього життя Сократа [Трубецкой 1997, 541]. За такої точки можна зробити висновок, що "Платон лише post eventum зробив те, що в свій час зробив ще Лісій – написав промову, яку, на його думку, Сократ мав прочитати в суді від свого імені" [Глухов, 2000, 16]. С. М. Трубецькой, розгортаючи свої міркування, зауважує, що Платон, опускаючи другорядні риси, "узагальнює як художник, він узагальнює і як апологет, оскільки та апологія, яку він дає, містить у собі відповідь не одним лише випадковим обвинувачам, якими були Аніт, Мелет та Лікон, а всьому афінському суспільству, що стоїть за ним, відповідь на всі обвинувачення, непорозуміння, наклепи, під які підпадав учитель протягом більш, ніж чверть століття" [Трубецкой 1997, 544]. С. М. Трубецькой помітив цю рису платонівської "Апології", але не назвав її. Лише в останні десятиліття деякі дослідники висунули ідею про те, що "Апологію" слід розглядати в контексті всієї полеміки навколо фігури Сократа, що виникла після його засудження, і більш того, можливо – у контексті законів цілого жанру посмертної полеміки" [Глухов 2000, 12]. Вказівка Ксенофонта на *багатьох, хто писав до нього* (Хен. Apol. 1) щодо захисту Сократа свідчить про наявність багатой сократичної літератури. Окрім Платона та Ксенофонта, нам відомі імена Лісія (459–380 рр. до н. е.), Теодекта (бл. 380–340 рр. до н. е.), Деметрія Фалерського (бл. 355 – після 283 рр. до н. е.), Теона Антіохійського та Лібанія (314 – бл. 393 р. н. е.) як авторів "Апології Сократа". Дійшли до нас і фрагменти *Σωκράτους κατηγορία* ритора Полікрата, написаної від імені Аніта. Як зауважує Г. Дензіг, "ніхто не сперечався про те, що цей памфлет був атакою, скоріш, на літературного, ніж на історичного, Сократа" [Danzig 2003, 285]. "Таким чином, – продовжує дослідник, – якщо атмосфера післясудової дискусії дійсно існувала, то практично будь-що, опубліковане про Сократа, неминуче повинно було мати певне відношення до дебатів щодо нього. Неодмінно, це стосується "Апологій" Ксенофонта і Платона" [там само]. Полемічні мотиви "Апології", з одного боку, дають Платону багато простору для маневру, з іншого ж боку, літературна форма ("справжня судова промова") створює серйозні обмеження для цієї свободи. На перший погляд, Платонів Сократ використовує формальні характеристики типової судової промови логографа. Але, як зауважує Т. Майер, ці характеристики функціонують у тексті "Апології" абсолютно безпрецедентним чином для судового красномовства класичної доби: вони не відповідають таким основоположним прийомам судової риторики, як висновок за правдоподібністю, вказівка на відносність норм, запобігання перед суддями тощо. Крім того, вони не досягають типових первинних цілей захисної промови, таких, як завоювання прихильності в аудиторії та суддів до себе, а недовіри – до опонентів, презентації себе з виграшної позиції тощо. Така модифікація риторичних прийомів "Апології" Платона, на думку Т. Майера, слугує вираженню певних положень, що складають інтерес не для судді, а для філософа, а відтак, ми маємо справу не з промовою Сократа в суді, а з викладом позиції Платона, який використовує захист Сократа та його апологію лише як привід [Глухов 2000, 17]. Однак такий погляд на "Апологію" не повинен викликати в нас серйозні сумніви щодо її історичної правдивості, переконаний Г. Дензіг. Платон "може видозмінювати, модифікувати, затушовувати, пояснювати і ви-

находити з великою свободою, ба навіть ущільнювати фікцію майже до переломної межі. Але він не може заперечити основні факти історичної події: те, що Сократ був на суді, що суд стосувався єресі та збочення молоді, що він був засуджений, що він говорив зарозуміло тощо. Без базового визнання цих фактів його твір не матиме жодного серйозного відношення до предмету сучасних дебатів і, таким чином, малий або й ніякий вплив на ці дебати" [Danzig 2003, 292].

Насамкінець, доречно зауважити, що думка про те, що "Апологія Сократа" Платона не була написана як точний протокол слів Сократа у суді, сягає часів античності, зокрема Елія Арістіда (Oratio 49) та пасажу, написаного близько 160 р. н. е. Відповідно до "Ars Rhetorica" (8.8)<sup>1</sup> композиція Платонової "Апології" була складена таким чином, що остання мала функціонувати не лише як 'Απολογία у вузькому сенсі цього терміна, але також як 'Αθηναίων Κατηγορία (обвинувачення афінян), Σωκράτους Ἐγκώμιον (похвала Сократу) і Παράγγεσμα ὁποῖον εἶναι δεῖ τὸν φιλόσοφον (настанова про те, яким слід бути філософу) [Shero 1927, 108].

Отже, дискусії щодо історичності "Апології Сократа" Платона тривають і понині. Серед вище окреслених позицій дослідників цього питання, виключаючи дві радикальні позиції, ми схильні притримуватись поміркованого погляду на "Апологію Сократа" Платона як на художній твір, який, маючи незаперечну історичну основу, навантажений, окрім апологічних цілей, низкою додаткових мотивів (полемічних, біографічних тощо) з різними акцентами на кожному з них. Така позиція відкриває нові горизонти для дослідження тексту "Апології" з точки зору імплікованих смислів та мотивів і, відповідно, засобів їх репрезентації у тексті. Тексти такої ж і дотичної тематики ("Апологія" та "Спогади" Ксенофонта, "Апологія Сократа" Лібанія) в інтертекстуальному аспекті допомагають глибше осягнути як спільну історичну канву, так і специфіку функціонування кожного окремого тексту у відтворенні апології Сократа як культурно значимої події в житті афінського суспільства, дискурсу, що стає культурним концептом давньогрецької етномовної, а згодом і загальноєвропейської, свідомості.

**Малунова А. Д., асп.**

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

**"Апология Сократа" Платона: исторический источник или художественный вымысел?**

В статье проведен многовекторный диахронный анализ воззрений различных учёных на вопрос исторической правдоподобности текста "Апологии Сократа" Платона. Изложены дискуссионные мнения филологической общественности об историчности фигуры Сократа в "Апологии" Платона. Рассмотрена история вопроса, обоснована авторская точка зрения.

*Ключевые слова:* "Апология Сократа", Платон, историческая правдоподобность, фигура Сократа.

**Malunova H. D., Postgraduate Student**

Taras Shevchenko National University of Kyiv

**Plato's "Apology of Socrates": Historical Source or Fiction?**

Polyvectorial diachronic analysis of views of various scholars on the issue of historicity of the text of Plato's "Apology of Socrates" has been conducted in the article. Debatable opinions of the philological community on the historicity of the figure of Socrates in Plato's "Apology" have been outlined. The history of a problem has been discussed and the author's view substantiated.

*Key words:* "Apology of Socrates", Plato, historicity, figure of Socrates.

<sup>1</sup> Ця праця зазвичай приписувалась перу Діонісія Галікарнаського, однак нині датується 3 ст. н. е.

### Література:

1. *Аристотель*. Метафизика / Аристотель ; пер. и примеч. А. В. Кубицкого. – М. – Л. : Государственное социально-экономическое издательство, 1934. – 352 с.
2. *Гиляров, А. Н.* Источники о софистах. Платон как исторический свидетель. I. Методология и свидетельства о философах / Алексей Никитич Гиляров. – К. : Типо-литография ВЫСОЧАЙШЕ утв. Товарищества И. Н. Кушнерев и Ко в Москве, Киевское отделение, 1891. – 358 с.
3. *Глухов, А. А.* Введение // Платон. Собрание сочинений. Том 1. Апология Сократа / Издание подготовили А. А. Глухов, Ю. А. Шичалин ; перевод М. С. Соловьева. – М. : Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина, 2000. – С. 7–32.
4. *Кессиди, Ф. Х.* Новая "апология" Сократа [Текст] / Феохарий Харлампиевич Кессиди // Вопросы философии. – 1975. – № 5. – С. 146–151.
5. *Лосев, А. Ф.* Жизненный и творческий путь Платона / Алексей Федорович Лосев // Платон. Сочинения в четырех томах / Платон ; Под общ. ред. А. Ф. Лосева и В. Ф. Асмуса ; Пер. с древнегреч. – СПб. : Изд-во Санкт-Петербургского университета ; Изд-во Олега Абышко, 2006 – 2007. – Т. 1. – 2006 а. – С. 5–75.
6. *Лосев, А. Ф.* Комментарии. Апология Сократа / Алексей Федорович Лосев // Платон. Сочинения в четырех томах / Платон ; Под общ. ред. А. Ф. Лосева и В. Ф. Асмуса ; Пер. с древнегреч. – СПб. : Издательство Санкт-Петербургского университета ; Изд-во Олега Абышко, 2006–2007. – Т. 1. – 2006 б. – С. 503–517.
7. *Нерсисянц, В. С.* Сократ / Владик Сумбатович Нерсисянц. – М. : Наука, 1977. – 152 с. – (Научные биографии).
8. *Рожанский, И. Д.* Загадка Сократа / Иван Дмитриевич Рожанский // Прометей. – Т. 9. – М. : Молодая Гвардия, 1972. – С. 77–95.
9. *Трубецкой, С. Н.* Рассуждение об "Апологии Сократа" / Сергей Николаевич Трубецкой // Трубецкой С. Н. Курс истории древней философии. – М. : Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС ; Русский Двор, 1997. – С. 536 – 552.
10. *Brickhouse, T. C.* Socrates on trial / Thomas C. Brickhouse, Nicholas D. Smith. – Princeton : Princeton University Press, 1989. – 351 p.
11. *Burnet, J.* Plato's "Euthyphro," "Apology of Socrates," and "Crito" / John Burnet. – Oxford, 1924. – 219 p.
12. *Chroust, A.-H.* Socrates: A source problem / Anton-Herman Chroust // Socrates : Critical Assessments / Edited by W. J. Prior. 4 vols. – Vol. 1. – London, 1996. – P. 38–55.
13. *Croiset, M.* Platon, Oeuvres Completes / M. Croiset. – Tome 1. – Paris, 1920. – 234 p.
14. *Danzig, G.* Apologizing for Socrates: Plato and Xenophon on Socrates' behavior in court [Text] / Gabriel Danzig // Transactions of the American Philological Association. – 2003, Autumn. – No. 2. – Vol. 133. – P. 281–321.
15. *Diogenes Laertius.* Vitae philosophorum / Diogenes Laertius ; Edited by M. Marcovich, H. Gärtner. – Volume I : Libri I-X. – Berlin, Boston: DE GRUYTER, 1999. – 826 p. ; Volume II : Excerpta Byzantina et Indices. – Berlin, Boston: DE GRUYTER, 1999. – 346 p.
16. *Dupréel, E.* La legende Socratique et les sources de Platon / Eugène Dupréel. – Bruxelles : Fondation Universitaire de Belgique, 1922. – 450 p.
17. *Field, G. C.* Plato and his contemporaries / Guy Cromwell Field. – N.Y. : E. P. Dutton & Co., Inc., 1930. – 242 p.
18. *Gigon, O.* Sokrates : Sein Bild in Dichtung und Ge-schichte / Olof Gigon. – Berne : Francke, 1947. – 319 p.
19. *Guthrie, W. K. C.* Socrates / William Keith Chambers Guthrie // History of Greek philosophy. In 6 volumes. Vol. III. Part 2. – Cambridge : Cambridge University Press, 1971. – 200 p.
20. *Hackforth, R.* The composition of Plato's "Apology" / Reginald Hackforth. – L. : Cambridge University Press, 1933. – 175 p.
21. *Howland, J. A.* Re-reading Plato. The problem of Platonic chronology / J. A. Howland // Phoenix. – Vol. 45. – 1991. – P. 189–214.
22. *Momigliano, A.* The development of Greek biography / Arnaldo Momigliano. – Cambridge : Harvard University Press, 1971. – 127 p.



23. *Montuori, M.* Socrates : An approach / Mario Montuori. – Amsterdam : Gieben Publisher, J. C, 1988. – 241 p.
24. *Montuori, M.* Socrates: Physiology of a myth / Mario Montuori. – Amsterdam : Brill Academic Publishers, Inc., 1981. – 264 p.
25. *Nails, D.* Mouthpiece Schmouthpiece / Debra Nails // Who speaks for Plato? Studies in Platonic anonymity. – Lanham, MD : Rowman and Littlefield, 2000. – P. 15–26.
26. *Plato.* Euthyphro, Apology, Crito, Phaedo, Phaedrus / Plato ; with an English translation by Harold North Fowler ; introduction by W. R. M. Lamb. – Cambridge, Massachusetts, London, England : Harvard University Press, 1999. – 608 p. – (LOEB Classical Library).
27. *Rutherford, R. B.* The art of Plato / Richard B. Rutherford. – Cambridge, Mass. : Harvard University Press, 1995. – 352 p.
28. *Shero, L. R.* Plato's Apology and Xenophon's Apology / L. R. Shero // The Classical Weekly. – Vol. 20. – 1927. – № 14. – P. 107–111.
29. *Strycker, E. de.* Plato's Apology of Socrates. A literary and philosophical study with a running commentary / E. de Strycker, S. R. Slings. – Leiden, New York, Cologne : E. J. Brill, 1994. – 405 p.
30. *Taylor, A. E.* Varia Socratica. First series / Alfred Edward Taylor. – Oxford : James Parker & Co., 1911. – 269 p.
31. *Vlastos, G.* Socrates, Ironist and Moral Philosopher / Gregory Vlastos. – Cambridge, Cornell : Cornell University Press, 1991. – 334 p.
32. *West, T. G.* Plato's Apology of Socrates / T. G. West. – Ithaca, London : Cornell University Press, 1979. – 243 p.
33. *Wilamowitz-Möllendorf, U. von.* Platon : Sein Leben und seine Werke / Ulrich von Wilamowitz-Möllendorf, 2 vols. Vol. 1. – Berlin : Weidmann, 1959. – 234 s.
34. *Xenophon.* Xenophontis opera omnia. – Vol. 2. – 2nd ed. – Oxford : Clarendon Press, 1921.

Стаття надійшла до редакції 16.05.14